

О.Б. Ткаченко

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ 90 – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

Олена Борисівна Ткаченко, аспірантка
ХНПУ ім. Г.С. Сковороди
м. Харків, Україна

Анотація. У статті на основі широкого спектру науково-педагогічної літератури кінця 90-х – початку ХХІ століття схарактеризовано особливості оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи на законодавчому рівні та рівні теорії. Встановлено, що упродовж аналізованого періоду було прийнято низку урядових програм та нормативно-правових документів, у яких підкреслювалось значення оцінки якості професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи, що було пов'язано, головним чином, з вирішенням кадрових завдань: оцінкою потенціалу для просування і зниження ризику щодо висування некомпетентних співробітників; зі зниженням витрат на навчання; з підтримкою у співробітників відчуття справедливості та підвищення трудової мотивації; організацією зворотнього зв'язку зі співробітниками про якість їх роботи; розробкою кадрових програм навчання та розвитку персоналу. З'ясовано, що завдяки розвитку вищої педагогічної освіти та творчих напрацювань вчених-педагогів досліджуваного періоду, матеріалів періодичної преси, рівня та особливостей розвитку соціально-педагогічних процесів в Україні педагогічна теорія збагатилася обґрунтуванням понять "оцінка", "якість професійно-педагогічної діяльності"; виявленням груп ознак якості; виокремленням видів, методів та критеріїв оцінки якості професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи. Дослідниками доведено, що метою введення системи оцінки праці викладачів ВНЗ є те, що оцінка професійно-педагогічної діяльності викладача є важливим інструментом управління та покращення якості освіти, вона стимулює покращення якості роботи викладача, дозволяє виявляти слабкі місця в його роботі і за результатами цього аналізу вносити необхідні корективи. Крім того оцінка стимулює викладачів до підвищення особистісної кваліфікації, дає можливість встановити відповідність між результатами професійної діяльності та оплатою праці, активізує інноваційний потенціал викладача, стимулює безперервне підвищення рівня професійної компетентності педагогічних працівників, дисциплінує та мотивує викладачів, дозволяє визначити його рейтинг, використовується як дієвий інструмент виявлення професійних, моральних, організаторських здібностей викладачів, їх реальних можливостей щодо професійного розвитку, виступає одним з мотивів підвищення теоретичного і методичного рівня занять.

Ключові слова: оцінювання, якість, оцінка якості, професійно-педагогічна діяльність, викладач.

Вступ. Освітній простір сучасного українського суспільства зазнає істотних змін, що відбуваються внаслідок процесів євроінтеграції, економічної та політичної глобалізації, стрімкого розвитку науки та техніки, оновлення концептуальних засад інноваційної діяльності. Це сприяє впровадженню єдиних стандартів підготовки фахівців різних галузей, уніфікації навчальних програм відповідно до кредитно-модульної системи, розробці узгодженої стратегії розвитку вищої школи, реалізації новітніх стандартів навчально-виховного процесу. Саме тому підвищується попит на висококваліфікованих спеціалістів, посилюються вимоги до навчальних закладів, що можуть надати відповідний рівень освітніх послуг.

Вирішення проблеми якості освіти не можна розглядатися окремо від проблеми належного кадрового забезпечення вищих навчальних закладів. Вищезазначене можливе за умови створення та впровадження різнорівневої системи оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності науково-педагогічних працівників ВНЗ.

Короткий огляд публікацій з теми. Вивчення стану дослідженості проблеми оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ України свідчить про її актуальність наприкінці 90-х – на початку ХХІ століття. Пошуки більш досконалих шляхів вирішення цієї проблеми представлено в роботах В. Андрущенко, В. Болотова, А. Завгороднього, К. Корсака, В. Кременя, В. Литвина, Н. Медведенко, В. Мельника, М. Поташника, Ю. Похолкова, Н. Селезньової, С. Солоніна. Проблема оцінювання якості діяльності викладачів у цей час досліджувалась Н. Бордовською, В. Захаревичем, Л. Медведниковою, А. Мельниковим, А. Остапенко, Г. Скоком, О. Скібицькою, В. Сімоновим, П. Черніковим. Значний внесок у дослідження проблеми оцінки персоналу ВНЗ зробили А. Вучкович-Стадник, І. Нікуліна, О. Римська, С. Ємельянов.

Мета статті – схарактеризувати особливості оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи на законодавчому рівні та рівні теорії упродовж аналізованого періоду.

Як засвічило проведене дослідження, на початку ХХІ ст. прийнято низку урядових програм та нормативно-правових документів (Всесвітня декларація “Вища освіта в ХХІ столітті: підходи та практичні заходи”, Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті “Про Державну національну програму “Освіта” (“Україна ХХІ століття”1993); УКАЗ Президента України “Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні” (1995), Закон України “Про вищу освіту” (2002) підкреслювалось значення оцінки якості професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи у зв’язку з: необхідністю посилення соціально-економічного захисту учасників навчально-виховного процесу; підвищення рівня матеріального стимулювання науково-педагогічних працівників за вчений ступінь та вислугу років [3].

У цей час, в аспекті нашого дослідження цінною видається праця Н.В. Бордовської, в якій авторка трактує *якість професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ* таким чином – це характеристика реального змісту

діяльності, яка вмотивовується певними ознаками та показниками, зокрема відповідністю встановленим нормам та стандартам здійснення певного виду діяльності, мірою задоволення тих, хто прямо чи опосередковано зацікавлений у результатах цієї діяльності. Оцінка, на її думку, це складова частина якості вищої освіти і підґрунтя для вирішення завдань управління якістю освіти в ВНЗ та підготовки спеціалістів. До умов здійснення процедури оцінювання віднесено: встановлення специфіки змісту діяльності викладача; визначення відповідності індивідуальної діяльності викладача загальним вимогам, що висунуті до такої діяльності; виявлення рівня задоволення діяльністю викладача суб'єктами освітнього процесу [6].

Цілісна та повна характеристика якості професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи представлена нею в концепції посередництвом чотирьох взаємопов'язаних груп *ознак якості*: 1) соціально-професійних; 2) функціонально-рольових; 3) етико-психологічних; 4) індивідуально-технологічних. До них виділено та обґрунтовано критерії та принципи оцінки якості педагогічної діяльності. Стверджується, що оцінка якості професійно-педагогічної діяльності не повинна замінюватись оцінкою особистісних якостей її суб'єкта, оцінка не може зводитись тільки до оцінки її результатів та має враховувати об'єктивні розмежування в умовах її здійснення та компетенції конкретних спеціалістів. Процедура оцінки якості професійно-педагогічної діяльності викладача має на меті встановлення одного з чотирьох рівнів якості: нормативно-допустимого, нормативно оптимального, над нормативного і ненормативного.

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить про існування декількох видів оцінки якості професійно-педагогічної діяльності викладачів: 1) за предметом оцінювання: цілісна (системна) оцінка – має на меті отримання характеристики якості діяльності викладача в цілому та парціальна (частково-аспектна) – направлена на визначення якості окремих сторін діяльності викладача; 2) за способами оцінювання: комплексна (багаторівнева) – вимагає застосування комплексу засобів, інструментів оцінювання та тримання узагальненого результату та одновимірна – має на меті обмежене використання засобів оцінки; 3) за задачами оцінювання: персональна – направлена на виявлення якості діяльності кожного викладача особисто та статистична – дає уявлення про загальний рівень якості діяльності викладачів в даному вузі чи підрозділі [1, с. 16–17].

На цьому етапі оцінка вже зводилась не лише до контролю за діяльністю викладача, а вважалась важливим інструментом покращення якості їх роботи (педагогічна функція) і впливу на рівень результатів та якості діяльності викладачів (управлінська функція).

Особливістю цього періоду стало те, що педагогічна теорія збагатилася розробкою методів оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ. Так, методи поділяли на: *якісні* (усна та письмова характеристика, біографічний метод, опис результатів діяльності за певний період); *кількісні* (метод бальної оцінки, метод ранжирування, коефіцієнтна

оцінка); *комбіновані* (співбесіда, анкетування, тестування, рейтинг, експертиза). Важливим для оцінювання вияви виляся пропозиція поділу методів на: *прогностичні*, що передбачали побудову моделі-прогнозу майбутньої діяльності викладача – визначення потенціалу особи та індивідуального розвитку; *практичні* – оцінку сьогоденного стану діяльності; *методи збору інформації* (показників і критеріїв) та *методи вимірювання* (оцінювання) [6, с. 32–33].

Критеріями оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ на цьому етапі вважалися: рівень професійної підготовки наукового працівника; результативність його роботи; ефективність праці з урахуванням конкретних вимог до цієї категорії працівників (Положення про атестацію науково-педагогічних працівників); рівень викладання навчальної дисципліни (науковість, майстерність оцінювання якісного рівня знань студентів, трудова дисципліна професорсько-викладацького складу, етики та естетики педагогів вищої школи, розвитку особистості, досягнень студентів [4]; наявність особистісних якостей: мотиваційних (упевненість, соціальна активність); професійних (глибоке знання в області своєї дисципліни, методики навчання); особистісних (вміння ставити педагогічні цілі і визначати навчально-виховну діяльність, розвивати інтерес студентів до своєї науки); моральних (чесність та справедливість, простота та скромність, справедливість по відношенню до колег та студентів) [5].

Але не зважаючи на існування визначеного набору загальноприйнятих характеристик та критеріїв оцінки якості професійно-педагогічної діяльності викладачів у залежності від її специфіки та якості, пріоритетність критеріїв у конкретному ВНЗ могла бути різною. На сьогодні критерії оцінки якості діяльності викладачів залишаються нормативно невизначеними.

Подальшого розвитку на досліджуваному етапі набуло питання перегляду підходів до управління науково-педагогічною працею на основі сучасних принципів її організації та розробки та впровадження у кожному ВНЗ об'єктивної системи оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів, яка б сприяла підвищенню якості запропонованих освітніх послуг, вдосконаленню оплати праці, покращенню методів управління освітнім закладом [2;7].

Висновки. Отже, на основі аналізу офіційно-нормативних документів, тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти та творчих напрацювань вчених-педагогів досліджуваного періоду, матеріалів періодичної преси, рівня та особливостей розвитку соціально-педагогічних процесів в Україні педагогічна теорія збагатилася обґрунтуванням понять ”оцінка”, “якість професійно-педагогічної діяльності”; виявленням груп ознак якості; виокремленням видів, методів та критеріїв оцінки якості професійно-педагогічної діяльності викладачів вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бордовская Н. В. Методика оценки качества деятельности преподавателей вуза: Методические рекомендации / Н.В. Бордовская, Е.В. Титова. – СПб.: Архангельск, 2003. – 72 с.
2. Васильева Е. Ю. Концепция системы оценки качества деятельности профессорско-преподавательского состава в вузе.[Текст]: дис. ... д-ра пед. наук / Е.Ю. Васильева. – СПб., 2005. – 499 с.
3. Вища освіта в Україні: Навч. посіб. / Кремень В.Г., Ніколаєнко С.М., Степко М.Ф. та ін.; За ред. В.Г. Кременя, С.М. Ніколаєнка. – К.: Знання, 2005. – 327 с.
4. Зварич І. Критерії оцінювання педагогічної діяльності викладачів у ВНЗ / І. Зварич // Молодь і ринок. – 2010. – №5. – С. 21–29.
5. Кузовлев В. П. Преподавание в вузе: наука и искусство / В. П. Кузовлев // Педагогика – 2000 – № 1–с. 52–57
6. Пархоменко І. М. Оцінювання управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів під час атестації / І.М. Пархоменко – К.: К-Подільський, 2008. – 143 с.
7. Скібицька О. В. Актуальні проблеми стимулювання науково-педагогічної праці. Монографія / О.В. Скібицька – Кіровоград: ПіК, 2003. – 87 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLATERATED

1. Bordovskaya N.V. Metodyka ocenki kachestva deyatelnosti prepodavateley vuza: Metodicheskiye rekomendacii[Methodology of evaluation of quality of higher school teachers' activity]/ N.V. Bordovskaya, E.V. Titova. – SkP.:Arhangelsk, 2003. – 72 s.
2. Vasilyeva E.U. Koncepciya systemy ocenki kachestva deyatelnosti profesorsko-prepodavatelskogo sostava v vuze [Tekst]: dis....d-ra ped. Nauk [Conception of the system of evaluation of quality of higher school teachers in higher educational establishment]/ E.U. Vasilyeva. – SkP., 2005. –499 s.
3. Vuscha osvita v Ukraini: Navch.posib. [Higher education in Ukraine]/ Kremen V. G., Nikolayenko S.M., Stepko M. F ta in; za red. V. G. Kremenia, S. M. Nikolayenka. –K.: Znannia, 2005 – 327 s.
4. Zvarych I. Kruteriyi ocinjuvannia pedagogichnoi diyalnosti vukladachiv u VNZ / I. Zvaruch [Criterion of evaluation of pedagogical activity of teachers in higher school]// Molod I runok. – 2010. – №5. – S. 21–29.
5. Kuzovlev V.P. Prepodavaniye v vuze: nauka i iskustvo / V.P. Kuzovlev [Teaching in University]// Pedagogika– 2000 – № 1–s. 52–57
6. Parhomenko I.M. Ocinyuvannya upravlinskoyi diyalnosti kerivnykiv zagalnoosvitnih navhalnyh zakladiv pid chas atesticiyi [Evaluation of the administrative activity of the heads of secondary schools during attestation]/ I. M. Parchomenko – K.: K-Podilskiy, 2008. – 143 s.
7. Skibutcka O.V. Aktualni problemy stymuluvannya naukovo-pedagogichnoi praci. Monografiya [Actual problems of stimulations of scientific and pedagogical activity]/ O.V. Skibucka – Kirovograd: PiK, 2003. – 87 s.

Tkachenko O.B. Features of evaluation of quality of professional and pedagogical activity of higher school teachers of Ukraine (the end of 90 – beginning of the XXI century)

Absrtract. In the given articles on the basis of a wide spectrum of scientific and pedagogical literature of the end of 90th – beginning of the XXI century feature of evaluation of quality of professional and pedagogical activity of higher school teachers at the legislative level and level of theory is characterized. It is set that during an investigated period a great number of the governmental programs and normatively-legal documents on the value of estimation of quality of professional and pedagogical activity of higher school teachers were accepted, and it was connected, mainly, with the decision of such tasks: estimation of potential for advancement and decline of risk in relation to pulling out of incompetent employees; cost cutting on studies; support for the employees of feeling justice and increase of labor motivation; organization of feed-back with employees about quality of their work; skilled program of studies and development of a staff. It was found out, that due to the development of higher pedagogical education and creative works of teachers of the investigated period, materials of the periodic press, level and features of development of social and pedagogical processes in Ukraine a pedagogical theory was enriched by the explanation of concepts "estimation", "quality of professional and pedagogical activity"; an explanation of signs of quality; formation of kinds, methods and criteria of estimation of quality of professional and pedagogical activity of higher school teachers. As it was proven by the researchers, that the aim of introduction of the system of estimation of higher school teacher's activity that the estimation of professional and pedagogical activity is an important instrument of management and improvement of quality of education, it stimulates the improvement of quality of teacher's work, allows to find out weak points in their work and on results this analysis to bring in necessary changes. Besides, evaluation stimulates teachers to the improvement of personal qualification, gives an opportunity to set accordance between the results of professional activity and remuneration of labor, activates their innovative potential, stimulates the continuous increase of level of professional competence of pedagogical workers, disciplines and motivates teachers, allows to define their rating, used as an effective instrument of exposure of professional, moral, organizational capabilities of teachers, their real possibilities in relation to professional development, comes forward as one of reasons of increase of theoretical and methodical level of classes.

Keywords: evaluation, quality, evaluation of quality, professional and pedagogical activity, higher school teacher.

Ткаченко Е.Б. Особенности оценивания качества профессионально-педагогической деятельности преподавателей высшей школы Украины (конец 90 – начало XXI века).

Аннотация. У статье на основе широкого спектра научно-педагогической литературы конца 90-х – начала XXI века схарактеризованы особенности

оценивания качества профессионально-педагогической деятельности преподавателей высшей школы на законодательном уровне и уровне теории. Определено, что на протяжении анализируемого периода были приняты ряд правительственных программ и нормативно-правовых документов, в которых подчеркивалось значение оценки качества профессионально-педагогической деятельности преподавателей высшей школы, что было связано, главным образом, с решением кадровых заданий: оценкой потенциала для продвижения и снижения риска относительно выдвижения некомпетентных сотрудников; со снижением расходов на учебу; с поддержкой у сотрудников ощущения справедливости и повышения трудовой мотивации; организацией обратной связи с сотрудниками о качестве их работы; разработкой кадровых программ учебы и развития персонала. Выяснено, что благодаря развитию высшего педагогического образования и творческих наработок ученых-педагогов исследуемого периода, материалов периодической прессы, уровня и особенностей развития социально-педагогических процессов в Украине педагогическая теория обогатилась обоснованием понятий "оценка", "качество профессионально-педагогической деятельности"; выявлением групп признаков качества; выделением видов, методов и критериев оценки качества профессионально-педагогической деятельности преподавателей высшей школы. Исследователями доказано, что целью введения системы оценки качества деятельности преподавателей высшей школы является то, что оценка профессионально-педагогической деятельности преподавателя является важным инструментом управления и улучшения качества образования, она стимулирует улучшение качества работы преподавателя, позволяет обнаруживать слабые места в его работе и по результатам этого анализа вносить необходимые коррективы. Кроме того оценка стимулирует преподавателей к повышению личностной квалификации, дает возможность установить соответствие между результатами профессиональной деятельности и оплатой труда, активизирует инновационный потенциал преподавателя, стимулирует непрерывное повышение уровня профессиональной компетентности педагогических работников, дисциплинирует и мотивирует преподавателей, позволяет определить его рейтинг, используется в качестве действенный инструмент выявления профессиональных, моральных, организаторских способностей преподавателей, их реальных возможностей относительно профессионального развития, выступает одним из мотивов повышения теоретического и методического уровня занятий.

Ключевые слова: оценивание, качество, оценка качества, профессионально-педагогическая деятельность, преподаватель.